

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

2016

Jana Janků

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav primární a preprimární edukace

Vliv pohádky na dětskou psychiku

Bakalářská práce

Autorka: Jana Janků
Studijní program: B7507 Učitelství pro mateřské školy
Studijní obor: Učitelství pro mateřské školy
Vedoucí práce: Mgr. Iva Křoustková Moravcová, Ph.D.

Hradec Králové

2016

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autorka: Jana Janků
Studijní program: B7507 Učitelství pro mateřské školy
Studijní obor: Učitelství pro mateřské školy
Název závěrečné práce: Vliv pohádky na dětskou psychiku
Název závěrečné práce v AJ: The influence of fairy tales to children's psyche

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem bakalářské práce je zjištění míry vlivu pohádky na děti předškolního věku. Teoretická část se bude věnovat teoretickému ukotvení fenoménu pohádky, osobnosti dítěte předškolního věku, historii pohádek. Praktická část bude ověřovat účinnost mravního poučení obsaženého v pohádce a jeho vliv na chování dětí. Z výzkumných metod bude pro splnění cíle zvolena metoda pozorování a rozhovoru.

Garantující pracoviště: Ústav primární a preprimární edukace
Vedoucí práce: Mgr. Iva Křoustková Moravcová, Ph.D.
Oponentka: Mgr. Veronika Smetanová
Datum zadání závěrečné práce: 20. 11. 2014
Datum odevzdání závěrečné práce: 4. 5. 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 4. 5. 2016

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce paní Mgr. Ivě Křoustkové Moravcové, Ph.D. za její ochotu, vstřícnost, množství cenných informací a metodické vedení práce.

Anotace

JANKŮ, Jana. *Vliv pohádky na dětskou psychiku*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 55 s.

Cílem bakalářské práce je zjištění míry vlivu pohádky na děti předškolního věku. Teoretická část se bude věnovat teoretickému ukotvení fenoménu pohádky, osobnosti dítěte předškolního věku, historii pohádek. Praktická část bude ověřovat účinnost mravního poučení obsaženého v pohádce a jeho vliv na chování dětí. Z výzkumných metod bude pro splnění cíle zvolena metoda pozorování a rozhovoru.

Klíčová slova: pohádka, děti

Annotation

JANKŮ, Jana. *Vliv pohádky na dětskou psychiku*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 55 s.

The aim of this bachelor thesis is to discover the degree of influence which fairy tales have on pre-school children. The theoretical part deals with defining a fairy tale as a concept, with the personality of a pre-school child, and with the history of fairy tales. The practical part tests what effect a fairy tale has got on children's behaviour by passing along a certain moral message. Observation and interview have been chosen as methods for validating this research.

Keywords: fairy tales, children

Obsah

Úvod.....	3
1 Vývoj pohádky.....	4
1.1 Historie pohádek	4
1.2 Znaky, prvky pohádek	5
1.3 Druhy pohádek.....	7
1.3.1 Lidová pohádka.....	7
1.3.2 Autorská pohádka	8
1.4 Srovnání pověsti, pohádky a bajky	9
1.5 Novodobé (moderní) pohádky	9
1.6 Pohádkový svět Romů	9
1.6.1. Historie Romů.....	10
1.6.2 Romské pohádky.....	10
1.7 Děti a pohádka	11
1.8 Vliv pohádky.....	12
1.9 Smysl šťastného konce	14
1.10 Pohádka v rámcovém vzdělávacím programu pro MŠ.....	15
1.11 Co a jak číst dětem v předškolním věku	16
2 Osobnost dítěte předškolního věku.....	18

2.1 Kognitivní vývoj	18
2.2 Vývoj řeči	19
2.3 Dětská kresba	20
PRAKTICKÁ ČÁST	21
3 Vliv pohádky na dětskou psychiku	21
3.1 Výzkum.....	21
Výzkumný soubor	21
Metoda výzkumu	22
3.2 Průběh výzkumu	23
3.3 Výsledky výzkumu	25
3.4 Diskuze	31
3.5 Doporučení pro praxi	35
Závěr	37
Seznam literatury	38
Tištěné zdroje.....	38
Internetové zdroje	39
Seznam příloh	40
Přílohy.....	41

Úvod

Moje bakalářská práce se zaměřuje na vliv pohádky na dětskou psychiku. V dnešní době je velmi mnoho různých faktorů, které dětské vnímání ovlivňují. Jsou jak pozitivní, tak i negativní. I pohádka má takovou moc. Dokáže působit na naše emocionální vědomí a vytvářet jak pocity radosti, štěstí, spokojenosti, důvěry, nebo naopak vytvářet pocit odporu, strachu, napětí, úzkosti. Většina z nás byla pohádkami a příběhy ovlivňována v průběhu celého dětství, i když nejrůznějším stylem, podobou a v jiné funkci.

Ve svých vzpomínkách si vybavuji rozmanité příběhy o princeznách, rytířích, odvážných hrdinech lidských, ale i z říše zvířat a duchů, kteří zažívali neuvěřitelná dobrodružství a vytvářeli v mých představách hluboké prožitky. Všem informacím, přicházejícím skrze pohádku, jsem bezmezně důvěřovala a považovala je za pravdivé. Asi stejně jako většina dětí. Často mě pohádkové bytosti provázely do mých snů. Znovu oživaly a tvořily další a další příběhy. Jindy se mi stávaly hlavní náplní dne, kdy jsem si s ostatními dětmi hrála na princeznu, na vílu, na maminku... a přebírala stejné postoje a mravní vzorce, jako moji hrdinové. Zpětně si na těchto mých prožitcích uvědomuji, že pohádky zastupují velmi důležitou funkci ve výchově, protože většina z nich obsahuje morální ponaučení.

A protože mě zajímalo, jestli i v dnešní době dokáže být pro děti pohádka či pohádkový příběh cestou jejich životem, zaměřila jsem se na děti a jejich vztah k pohádkám i ve své práci... a zároveň jsem sledovala, zda právě morální ponaučení obsažené v jednoduché pohádce, dokáže ovlivnit děti natolik, aby díky němu dokázaly změnit i svoje chování. Nemyslím tím změnit chování úplně, ale v konkrétních situacích. Například při konfliktech s ostatními dětmi.

Výsledky mého zkoumání předkládám ve své bakalářské práci.

1 Vývoj pohádky

1.1 Historie pohádek

Pohádky odpradáвна patří do rodinného života. Dříve sloužily jen jako vyprávění dětem a celé rodině večer před spaním. V dnešní době se používají nejenom k uklidnění dítěte, zejména k uspávání, ale mají mnohem větší uplatnění v průběhu celého dne. Pohádky se tak mohou stát jak zdrojem nových informací, tak zároveň výchovným prostředkem. Pohádkové příběhy se neobjevují jenom u nás, ale po celém světě. A to v různých podobách.

„Starořecký pojem báchora, báchorka má ruský kořen z bachorit (prášit); pojmenování pohádka se vyvinulo z polského gadati – mluvit, dále pak vzniklo gadka, gadanina – hádanka, s předponou pogadka. Od 18. století se pohádka objevuje v nynějším významu (zároveň také pohádka jako hádanka); pojem se ustálil v sedmdesátých letech 19. století.“ (Čeňková, 2006, s. 107)

„Byly to nejdříve jen literární texty, které vznikaly fantazií a spojením několika příběhů, motivů ze všedního života ze všech koutů světa dohromady a ve víře, že slovo má v životě člověka kouzelnou moc.“ (Čeňková, 2006, s. 107)

Pohádky se pojímaly jako lidová slovesnost, která se přenášela ústně. Již od počátku svého vzniku se všechny povídky, historiky a příběhy předávaly z generace na generaci vyprávěním. Stávalo se, že se z celé vesnice seběhly děti do jednoho stavení, kde žil většinou nejstarší a nejmoudřejší „dědeček“. Ten uměl poutavým způsobem vyprávět příběhy, které se pak šířily dál.

Avšak objevují se i jiné teorie o vzniku pohádek. Například Jakob Streit (1992) uvádí, že „před mnoha tisíciletími ve světě i u nás žili potulní pohádkáři, na které ještě v dnešní době můžeme narazit v Orientu. Pohádkáři chodili křížem krážem a vyprávěli na různých místech příběhy. Každá země měla takového svého pohádkáře. Byli to ve většině případů potulní kněží. Když do nějaké vesnice pohádkář dorazil, lidé to pokládali za velkou událost. Sešla se celá vesnice, často přišli lidé i ze vzdálenějších míst, aby se dozvěděli něco nového.“ (Streit, 1992 s. 20-21)

Mnozí z autorů, jako například Božena Němcová a bratři Grimmové, psali povídky, které byly určeny spíše pro starší čtenáře. I oni se však inspirovali klasickou folklórní pohádkou. Lidové pohádky přetvářeli v literární text určitým způsobem. V některých se odehrávaly až hororové scénáře.

Pohádkové postavy bývají v pohádkách pro děti vykreslovány výrazně, velkými charakterovými rozdíly v kvalitě dobra či zla. Je to proto, aby je děti mohly od sebe snadno rozlišit a správně pochopit. Samozřejmě, že většina pohádek původních i těch současných končí vítězstvím dobra. Zdá se mi však, že souboj mezi dobrem a zlem už není tak krvavý a hrůzostrašný jako v povídkách starších. Ty dnešní používají jemnější výrazové prostředky upravené pro dětský svět.

Například původní Popelka od Boženy Němcové byla tak trochu thriller. *„Lidojed usadil se u pece a pořád koukal, až oheň shoří, aby ho mohl pak rozhrabat a chléb vsadit. Horkem tím však celý umdlen lehl si na zem a usnul. To bylo, co si holky přály. Jakmile ho uslyšely chrápat, přinesly velké hráze, opřely je o něj, a vši silou najednou do ohně ho svalily a v okamžení byl z lidojeda škvarek. Jednoho měly tedy s krku; jak ale s druhou? Když baba vstala, přihrnuly se k ní holky a povídaly, aby se dala honem strojit, že se muž její z lesa brzy vrátí a že by se tuze rozhněval, kdyby ji tak dlouho rozsuchanou spatřil. Baba si tedy usedla na stolicí a holky ji začaly česat.„Shejbněte, babičko, hlavu, abych vám mohla vlasy vzadu hezky uhladit,“ řekla Kasala. Baba hlavu shýbla a Kasala jí hodila vlasy přes oči, vzala velkou sekeru, kterou jí Popelka podala, a jedním rázem hlavu jí uťala. Potom všecko vyčistily a tělo zakopaly“.* (Němcová, 1886, s. 90) Ta hodná Popelka je pořád starostlivá, ale svých dvou nevlastních sester se také zbavila. V novodobější Popelce je jenom jedna nevlastní sestra a místo druhé sestry macecha. Ani jedné se nijak nezbavuje. Popelka jim odpouští a potrestané jsou tím, že macecha svou vlastní dceru neprovdala a zůstaly samy.

1.2 Znaky, prvky pohádek

Ve všech pohádkách se objevují určité znaky, bez kterých by příběh nebyl opravdovou pohádkou. Znaků je mnoho, a mohou se různě kombinovat. Ty podstatné se však opakují. Asi nejlépe a nejdetailněji popsal všechny různé znaky a prvky pohádek ruský autor Vladimír Jakovlevič Propp (Jakovlevič Propp, 1999) ve své knize Morfologie

pohádky a jiné studie. Zde se zabýval pojmem pohádka obecně, charakterizoval různé typy pohádek a jejich definice, a roztřídil a popsal různé funkce a rysy pohádek.

Funkce, které se v pohádkách objevují:

- „1. jeden ze členů rodiny opouští domov
2. hrdinovi je něco zakázáno
3. zákaz je porušen
4. škůdce se snaží vyzvídat
5. škůdce dostává informace o své oběti
6. škůdce se snaží oklamat svou oběť, aby se zmocnil jí nebo jejího majetku
7. oběť podlehne úskoku a tím bezděčně pomáhá
8. škůdce působí jednomu ze členů rodiny škodu nebo újmu
9. neštěstí nebo nedostatek jsou sděleny, k hrdinovi se někdo obrací s prosbou nebo rozkazem, je odeslán nebo propuštěn
10. hledač se rozhodne k protiakci nebo s ní vysloví souhlas
11. hrdina opouští domov
12. hrdina je podroben zkoušce, vyptávání, je napaden apod., čímž se připravuje získání kouzelného prostředku nebo pomocníka
13. hrdina reaguje na činy budoucího dárce
14. hrdina dostává k dispozici kouzelný prostředek
15. hrdina je přenesen, dovezen nebo přiveden k místu, kde se nalézá předmět hledání
16. hrdina a škůdce vstupují do bezprostředního boje
17. hrdina je označen
18. škůdce je poražen
19. počáteční neštěstí nebo nedostatek jsou zlikvidovány
20. hrdina se vrací
21. hrdina je pronásledován
22. hrdina se zachraňuje před pronásledováním
23. nepoznaný hrdina se dostává domů nebo do jiné země
24. nepravý hrdina si klade neoprávněné nároky
25. hrdinovi je uložen těžký úkol
26. úkol je splněn
27. hrdina je poznán
28. nepravý hrdina nebo škůdce je odhalen“ (Propp, 1999, s. 139)

Bez těchto funkcí by pohádka nebyla tou správnou pohádkou, kterou v dnešní době děti znají, a kterou mají rády. Samozřejmě, že u některých pohádek nejsou všechny uvedené funkce obsaženy, jedná se však spíše o funkce méně důležité. Já za ty nejpodstatnější považuji kladného hrdinu, vítězství dobra nad zlem, potrestání zla, spravedlnost, a hlavně šťastný konec.

1.3 Druhy pohádek

„Pohádky se dělí na dva různé druhy. Pohádka lidová anebo autorská pohádka.“
(Toman, 1992, s. 64)

1.3.1 Lidová pohádka

„Její základem je smyšlený příběh. Postavy, děj a prostředí, kde se pohádka odehrává, jsou fiktivní. Jsou zde vyjádřeny různé myšlenky, pocity, sny i přání anonymního tvůrce. Mezi základní znaky lidové pohádky patří:

- protikladné postavy
- vítězství dobra, lásky a spravedlnosti
- přímá řeč postav
- časová a místní neurčitost
- ustálená kompozice“ (Toman, 1992, s. 67)

„Jedním z nejvýznačnějších a nejzřetelnějších rysů lidových pohádek je jejich vysoká mravní hodnota. Tou je pohádka nejlepším svědectvím mravních zásad, jež řídily život toho, kdo tento slovesný druh vlastnil. Právě studium primitivů nám ukázalo, že člověk je od přírody nadán hlubokým smyslem pro mravnost a že teprve civilizace přes všechny velké klady přinesla do jeho života mravní chaos a nepořádek.“ (Lužík, 1994, s. 20)

Lidová pohádka se dále člení na pohádku:

- a) kouzelnou
- b) zvířecí
- c) novelistickou (Toman, 1992, s. 70)

Kouzelná pohádka

Je to klasická lidová pohádka, která v sobě navíc obsahuje magické bytosti, nadpřirozené síly a zázračné jevy. Zde se prolíná fantazie s realitou. Takovými pohádkami jsou například Zlatovláska nebo princ Bajaja.

Zvířecí pohádka

Už od dávných časů obsahuje motivy přírody. V hlavních rolích se objevují zvířata s lidskými vlastnostmi, jako je řeč, myšlení a charakter. Zvířata představují buď dobré, nebo špatné vlastnosti. Ze zvířecí pohádky se oddělily další pohádky. Byly to pohádky pěstounské (říká se jim také didaktické), které v sobě nesly výchovný charakter a ponaučení. Jsou to známé pohádky jako Červená Karkulka nebo O Smolíčkovi. Dalším vyčleněným druhem byly pohádky kumulativní. To byly jednoduché pohádkové příběhy, které byly určeny dětem nejmenším. Jejich záměr spočíval v krátkosti celé pohádky, aby si je děti byly schopné zapamatovat a navíc je i znovu převyprávět. K tomu slouží pohádky o Koblížkovi, O veliké řepě.

Novelistická pohádka

Pohádka novelistická je vlastně takový příběh ze života. Děj je vyprávěn zábavnou formou, objevuje se komický a žertovný obsah. Svou podobou se přirovnává spíše k povídce. Hrdiny těchto příběhů jsou obyčejní lidé. (Toman, 1992)

1.3.2 Autorská pohádka

„Autorská pohádka je vlastně přepracovaná pohádka lidová. Původní verzi pohádky si autor převzal a obohatil ji o další nové motivy, různé jazykové prostředky a inovační prvky. Pohádky se také postupem času a vlivem některých událostí (2. světová válka) měnily. Existuje 5 bodů, kterými můžeme autorskou pohádku přibližovat:

- 1) Zaniká a mizí časová neurčitost a objevuje se zde autorovo myšlení a cítění.
- 2) Vytrácí se mytologický obsah a směřuje k realitě.
- 3) Vyskytují se příběhy s otevřeným koncem.
- 4) Originalita autora se projevuje hovorovou mluvou, přidává se i autorský komentář.
- 5) Autor se snaží o posluchačovu/čtenářovu pozornost použitím humoristických prvků.“ (Toman, 1992, s. 72)

Mnoho odborníků a autorů používá různá dělení pohádek. Někteří je dělí podle obsahu a tématu, jiní zase podle doby vzniku. Dle mého názoru není úplně důležité, jak se pohádky detailně rozlišují, jedná se spíše o to, aby každý čtenář či posluchač rozpoznal, zda jde o pohádku lidovou nebo autorskou.

1.4 Srovnání pověsti, pohádky a bajky

„Pověst je další z literárních žánrů. Vychází z historicky doložených a ověřených faktů. Není smyšlená, má reálný základ, který je dán určitým místem a časem. Vypráví o osudech určitých lidí. Pověst s pohádkou spojuje výskyt kouzelných prvků, vítězství dobra nad zlem. Naopak je odlišuje, že pověst se opírá o reálný základ, kdežto pohádka je neurčitá místem i časovým obdobím.“ (Jaroslav Toman, 1992, s. 82)

Rozdíl mezi pohádkou a bajkou je také skoro nepatrný, jelikož oba dva žánry obsahují dobrý konec a nějaké konkrétní ponaučení. „Účinné je však jen tehdy, je-li zmíněno nikoliv jako mravní naučení nebo požadavek, ale zcela mimochodem, prostě proto, že to tak v životě chodí.“ (Bettelheim, 2000, s. 35)

„Dnes je již pohádka sama sebou cosi ryziho, půvabného, národního, dokonalého, a hlavně asi zvláště vhodného pro děti.“ (Tille, 1966, s. 7)

1.5 Novodobé (moderní) pohádky

Za novodobé pohádky považuji ty, které jsou mladší roku 2000. U nás i v zahraničí je mnoho dobrých autorů, kteří píšou pěkné pohádky na stále stejném principu dobrého konce a poučení. Mezi takové patří i naše české večerníčky jako například Medvědí kluci. Další úspěšné pohádky má na svém kontě Zdeněk Svěrák, kterému kolega Jaroslav Uhlíř skládá k pohádkám i písničky. Prospěšné jsou i televizní pohádky, avšak hrané. Podle mého názoru jsou některé animované pohádky velmi jednoduché a dítěti nic zásadního nepřinášejí.

1.6 Pohádkový svět Romů

Obecně do pojmu pohádka patří všechny druhy pohádek, od lidových přes kouzelné, autorské, až po cizokrajné, přicházející z rozmanitých kultur cizích zemí. Nám neznámější odlišnou kulturou je kultura romská. Romové i romské děti jsou součástí

naší společnosti. A protože se romské děti v našich školách setkávají s dějinami a příběhy naší kultury, je vhodné, abychom se i my seznámili s kulturou romskou. Proto chci upozornit na romské pohádky a jejich specifické znaky, kterými se liší od těch našich klasických populárních s dobrým koncem. Jistě proto, že se v nich odráží všechny zkušenosti a historické události, kterými toto etnikum procházelo a stále prochází. Romští občané jsou často středem zájmu i v cizích zemích, protože romská populace je jedna z největších menšinových skupin v Evropě. Má bohaté zkušenosti s diskriminací a se špatným společenským postavením. (Wilkin, Derrington, Foster in Lee, Keyes, Bitfoi, 2009)

1.6.1. Historie Romů

„Romové jsou původní obyvatelé Indie. I tam v dávných dobách patřili k nejnižším sociálním vrstvám a často byli ze společnosti vyřazováni do zvláštní struktury indické společnosti. Odchod Romů z Indie se připisuje přibližně do 9. století z důvodů hladomoru a vpádu arabů. Před více než tisícem let se Romové dostali až do Evropy. Zde se ale střetly odlišné kultury. Odlišnost nejvíce podporoval antropologický typ a snědá barva pleti. Evropští obyvatelé měli z černých přivandrovalců strach, a o to více, když nerozuměli jejich řeči. Dříve se uplatňovali tradičními profesemi jako hudebník, kovář, kejklíř nebo překupník. Na českém území je první zmínka o Romech ze 14. století, kdy byl „cikán černý“ popraven. Do 18. století bylo možné „cikána“ beztrestně zabít. Lidem dokonce hrozily tresty za jejich podporu. Marie Terezie se neúspěšně snažila Romy pod výhrůzkami trestů asimilovat. A tak Romové žili na okraji společnosti. Většinou se usazovali na kraji vesnic nebo až za nimi.“ (Hübschmanová, 1973, s. 7-10)

1.6.2 Romské pohádky

„Romové jako menšinová etnická skupina měli tedy v majoritní společnosti specifické postavení a svým způsobem ho mají dodnes. Romské pohádky o tomto postavení i o životním pocitu, který z něho vyplývá, vypovídají svou vlastní jinotajnou řečí.“ (Hübschmanová, 1973, str. 6)

Romsky se pohádce říká paramisi (pl. paramisa; slovo přejaté z řečtiny). Romové pohádky do určitých skupin a kategorií nijak nerozdělují. Jediné odlišení pohádek mají na krátkou pohádku = charňi parasimi a dlouhou pohádku = bari parasimi, která skoro

vždy jde ruku v ruce s hrdinskou pohádkou = viteziko parasimi. Za dobrého vypravěče se považuje právě ten, který umí vyprávět vitezika paramisa, protože charně paramisa umí vypravovat každý Rom. Vyprávění pohádek je mužská záležitost, tak jako zpívání písní je záležitost ženská. Pohádky se vypravují jednak při formálních příležitostech jako je vartování mrtvých¹, jednak při náhodných společenských sezeních. Jak při vartování, tak při oněch neformálních setkáních bývají přítomné i ženy, a tak i některé ženy si pohádky pamatují a dovedou je mistrně vyprávět. (Hübschmanová, 1973, s. 7-8)

Funkce romské pohádky

I v romských pohádkách se objevují stejné funkce jako u ostatních pohádek, ať to jsou lidové nebo autorské. Těch příležitostí ke čtení nebo vyprávění je spousta. Většinou mají pohádky funkci krácení času (čtení před spaním, při dlouhých zimních večerech), která se proplétá a mísí s funkcí utužování dobrých vztahů, ale také spojování celých rodin. Dále to jsou funkce kognitivní, socializační (také se týkají pospolitosti a soudržnosti celé skupiny/rodiny), nebo relaxační, která i zde slouží k odpočinku, uvolnění a rozptýlení.

Znaky romské pohádky

V příbězích romských pohádek je hodně odlišných hrdinů. Některý hrdina je mazaný a úspěchu dosahuje lstí, jiný je zase neskutečný hlupák a nevzdělanec. Objevují se však i hrdinové, kterým se jejich hrdinské činy často daří samy od sebe a používají kouzelné předměty, které vlastní bez jakékoliv zásluhy. Romské pohádky jsou zvláštní i tím, že mnohdy nemají happyend, a mnohé končí i drastickým vražděním. Jsou tu ale i pohádky bujné, nevázané, při kterých se posluchači uvolňují úlevným smíchem. (Hübschmanová, 1973)

1.7 Děti a pohádka

„Pohádky slouží dětem nejen jako vyprávění na dobrou noc, ale také vnáší smysl a řád do opravdového světa, kterému děti někdy nerozumí. Mají i velký význam při vytváření vzájemných pozitivních vztahů mezi rodiči a jejich dětmi. Protože právě rodič, který vypráví nebo čte pohádku, se stává pro dítě partnerem ve světě fantasmie. V běžném životě, plném starostí, spěchu a stresů už totiž nenachází dost místa pro nesmyslné

---

¹ vartování mrtvých – je to zvyk, který trvá u Romů i dnes. Příbuzní, přátelé, což je často celá osada, sedí u zemřelého tři dny a tři noci a loučí se s ním. Při tomto posledním sbohem se právě vyprávějí smyšlené příběhy-pohádky, ale také příběhy ze skutečného života mrtvého.

příběhy a bujnou fantazii svého dítěte. Zapomíná, že i on byl kdysi malé dítě a zažíval své dětské sny. Avšak když si rodič (nebo prarodič) najde čas, který věnuje čtení nebo vyprávění pohádek dítěti, je to něco neocenitelného. Je to vzácná chvílka pro oba, která dítěti umožňuje snít a ukázat svůj svět milované osobě, a která zase rodiči dokáže poskytnout oddech od reálného světa.“ (Černoušek, 1990, s. 6 – 10)

„Určitou dávku uspokojení ve fantazii potřebuje dospělý za příznivých podmínek, ale daleko víc než dospělý má tuto potřebu dítě, poněvadž mu chybí trpělivost, aby se smířovalo s představou uspokojení až v budoucnu. Toho dosahuje ve hře a v identifikaci s hrdinou v pohádce.“ (Benová in Červenka, 1960, s. 239)

Zmíněné pouto mezi rodičem a dítětem je pro dítě důležité z hlediska pocitu jistoty a bezpečí, a je nejdůležitějším důvodem pro čtení pohádek dětem. Dalším cílem vyprávění nebo čtení pohádek je samozřejmě dítě pobavit. Dítě při poslechu pohádek prožívá příběhy s jejich hrdiny a zažívá pozitivní i negativní emoce (radost i strach, napětí i úlevu a další). Emoce dítě baví, a zároveň mu pomáhají se zapamatováním příběhu, případně i s ukotvením nějakého ponaučení, které autor do pohádky vtiskl.

Nezřídka také vidíme děti, jak si hrají na pohádkové hrdiny. Například když spolu šermují, hledají zakopaný poklad, naoko se vdávají a žení se svými princí a princeznami. Prožívají tak pohádkový děj znovu, někdy podle předlohy, jindy si jej pozmění a zjišťují, jak jinak by se situace mohla ještě vyvinout. Zapojují fantazii a baví se, a zároveň si tak nenápadně osvojují různé role pro jejich budoucí život.

1.8 Vliv pohádky

„Pohádka pomáhá vytvářet pouto mezi rodičem a dítětem, baví dítě a je mu předlohou pro nejrůznější hry a dovádění. To má na děti bezesporu psychický vliv. Samozřejmě pak už záleží, jaký ten vliv je, ale věřím, že z většiny určitě pozitivní. Posluchači, v našem případě děti, vnímají všechny charakteristiky hrdinů i jejich protivníků. Snaží se najít v jedné postavě, zejména v hlavním hrdinovi. Jeho osud (vyprávění) prožívají s ním, jako by to byly oni sami. Snad žádné dítě se neztotožní se „špatným“ hrdinou. Možná se mu nějaké jeho lumpárny nebo malé zlé činy líbí, ale to není nic vážného, protože kdo v dětském věku nebyl pro každou špatnost na svého sourozence nebo rodiče. Samozřejmě musí mít tyto činy své meze a hranice. Asi žádný rodič nenechal

své dítě tropit hlouposti velkého rozměru, aniž by po tom nenásledoval trest. A tak se i proto děti následně ztotožní s kladným hrdinou, protože všechny ošklivé a špatné věci jsou vždy potrestány. I když se podoba trestu v pohádkách liší, jde hlavně o proces uvědomění si svého konání a také toho, jaké následky to může přinést.“ (Černoušek, 1990, s. 18-20)

„Dítě se musí učit pohybovat po světě, který klade jeho nezkušenosti těžké a nebezpečné překážky. A často je to právě pohádkový příběh, který umožní dítěti dostat se za hranice známé skutečnosti a poznat nové, vyšší vztahy mezi lidmi, nové životní zákonitosti.“ (Červenka, 1960, s. 289)

Zde tedy vidíme první zásadní vliv na dětskou psychiku, a to je umění a poznání rozlišit dobré od zlého, byť zatím pouze v dětské, černobílé a pro reálný život často příliš jednoduché podobě. Klasické známé pohádky jako například Sněhurka, Popelka nebo Červená Karkulka řeší problémy týkající se výchovy a vzájemných vztahů v rodině.

„Pohádka je především útvar uměleckého slova a byla složená k vyprávění, k tomu, aby obraznost slova vyvolávala skryté obrazy imaginace, dřímající v dětské psychice, v mysli posluchače. Ani film, ani gramofonová deska nebo divadelní představení klasických pohádek v sobě neobsahují ony zcela základní psychologické vazby, které vznikají vyprávěním a nasloucháním, ony šťastné chvíle spolubytí, během nichž mezi slovem dospělého vypravěče a představivostí dítěte se napíná neviditelná šňůrka vzájemnosti, na kterou vyprávění navléká jemné korálky slov.“ (Černoušek, 1990, s. 6)

Dalším cílem vyprávění a čtení pohádek dětem je upozornit na rizika, kterých na ně v jejich dětském světě číhá na každém kroku mnoho. Tak jako i v přírodě se mláďata hrou mezi sebou trénují na nástrahy a úkoly života v době, kdy už o ně dospělí nebudou pečovat, tak i my připravujeme své potomky na budoucí život hrou a čtením či vyprávěním pohádek. Lze tedy například dítěti desetkrát zopakovat, že nemá otvírat cizím lidem – pokud ovšem během pohádky O kůzlátkách prožije jejich strach o život, když vpustí vlka do svého obydlí, poučení si upevní mnohem rychleji a silněji. Podobně například prožijí-li děti strach Jeníčka, který v pohádce O perníkové chaloupce jen o vlasek unikne rozpálené peci, kam jej chtěla vsadit ježibaba, budou se v lese či jiném neznámém prostředí daleko ochotněji držet pod dohledem rodičů, než kdyby jim to rodiče prostě jen přikázali.

Čtení a vyprávění pohádek má pro děti také významný vzdělávací vliv. Jelikož se jedná o vzdělávání pro dítě zábavné, probíhá přirozeně a rychle. Dítě si rozšiřuje slovní zásobu, stává se komunikačně obratnější a šikovnější v různých sociálních situacích, do kterých se může v životě dostat. Pokud se dítě bude snažit pohádku reprodukovat, například převyprávět svým mladším sourozencům, zmíněný pozitivní efekt se ještě prohloubí.

Vzdělávací efekt pohádek a vyprávění však neprobíhá jen v rovině slovní zásoby. Dítě v pohádkách poprvé přichází do kontaktu s uspořádáním společnosti ve světě. Učí se, co to znamená, když král musí vládnout a poddaný poslouchat, a kdy se lze takové situaci vzepřít. Učí se, jaká síla se skrývá v jednotě, poznává základní principy „selského“ rozumu a řadu dalších poučení.

1.9 Smysl šťastného konce

Na konci každé pohádky hlavní hrdina porazí zlo a je za to i odměněn. Nejen, že získá ruku princezny, ale i království. Může to znamenat, že zvládl vše co má a další kapitola života je právě před ním. Získání království představuje stav nezávislosti, v němž se hrdina cítí bezpečně, spokojeně a šťastně. Tím pádem můžeme říct, že dítěti to dává naději, že jednou to své království také dostane a tím pádem se bude cítit v bezpečí, spokojeně a šťastně. Jelikož pohádka představuje to vítězství, po kterém dítě touží ze všeho nejvíce, je psychologicky tak přesvědčivá, jak jen může být.

Smysl pohádky je v tom, že když si dítě z nějakého důvodu nedokáže představit optimistickou budoucnost, přestane se vyvíjet. Důležité je, aby mělo pozitivní přístup k sobě samému a ke své budoucnosti. Když dítě bude mít pozitivní přístup, pak může stavět imaginární zámky a hrady, protože bude věřit a půjde za cílem a tím získá svou jistotu. Pohádka dítěti ukazuje jednu velmi důležitou věc, že i když jsou zlé časy a máme před sebou mnoho překážek, vždy můžeme uspět.

V pohádce dítě nalezne mnohem větší útěchu, než když se je snaží utěšit dospělý na základě rozumových úvah a stanovisek. Dítě věří tomu, co pohádka vypráví, protože její pohled na svět se shoduje s jeho. (Bettelheim, 2000)

Smyslem šťastného konce všech pohádek je také správné ukotvení všech pozitivních vlivů čtení a vyprávění pohádek na dětskou psychiku, které jsme si popsali v předchozí kapitole.

Pouto mezi rodičem a dítětem pomáhá vyprávění pohádky rozvíjet na základě pozitivního zážitku, který dítě během vyprávění pohádky zažije. Bude během vyprávění prožívat i emoce negativní, celkový dojem si však odnese na základě vyústění a konce příběhu podle příznačného „konec dobrý, všechno dobré“.

Cílem pohádky, jak již bylo řečeno, je i dítě pobavit a potěšit. Z významu těchto slov je tedy nezbytné, aby výsledná emoce daná závěrem příběhu byla pozitivní. To je zejména důležité u příběhů vyprávěných před spaním, kdy příliš strašidelný příběh nebo špatný konec by mohl negativně ovlivnit snění a kvalitu spánku dítěte.

Rovněž ukázání rozdílu mezi dobrým a špatným by nemělo smysl, pokud bychom nechali to špatné vítězit. Zde je smysl dobrého konce asi nejvýznamnější, jelikož podvědomě působí na dítě a vštěpuje mu, že pozitivní a správné chování se mu v životě vždy vyplatí. Je to pro něj základ slušného chování. Přesvědčit se v životě o tom, že často opak je pravdou, může dítě v pozdějším věku.

1.10 Pohádka v rámcovém vzdělávacím programu pro MŠ

Rámcový vzdělávací program předškolního vzdělávání (dále jen RVP PV) je program, systém, („návod“) jak rozvíjet děti v předškolním věku ve všech oblastech, činnostech, dovednostech a znalostech potřebných ke každodenním věcem v průběhu celého života. Úkolem předškolního vzdělávání je vzájemnou spoluprací s rodiči (rodinnou výchovou) rozvíjet dítě ve všech směrech vzdělávání. Je to doplňování znalostí, které se dítě naučí od rodičů. Rámcový vzdělávací program obsahuje 5 konkrétních oblastí, ve kterých se dítě rozvíjí.

- Dítě a jeho tělo
- Dítě a jeho psychika
- Dítě a ten druhý
- Dítě a svět
- Dítě a společnost

Pro čtenářské dovednosti, komunikaci i řeč je důležitá oblast rámcového vzdělávacího programu s názvem Dítě a jeho psychika. Cílem této oblasti je rozvoj jazykových

a řečových dovedností (např. naslouchání a porozumění). Dále rozvoj takových dovedností, které následně vedou ke psaní a čtení. (vuppraha, 2009)

Brněnská pedagožka L. Monatová se k předškolnímu vzdělávání vyjadřuje takto: „Návštěva mateřské školy má pozitivní účinek na komplexní tělesný a duševní vývoj dětí. Předškolní denní zařízení soustavnou a promyšlenou prací s dětmi ovlivňují kladně rozvoj jejich vědomostí a intelektuálních dovedností, podporují růst jejich rozumových schopností a řeči.“ (Monatová in Průcha, 2011, s. 86)

Vyprávění jako způsob mravní výchovy

I za hranicemi naší země probíhá vzdělávání dětí předškolního věku. Samozřejmě jsou metody edukace různé, ale princip je stejný. Výuka má mnoho různých záměrů a cílů v současné pedagogické praxi. Abychom jmenovali alespoň některé dobře známé z nich, jsou to například instrukce, osvěta, přenos informací, rozvoj dovedností, interakce, napomenutí, inspirace a transformace člověka. Příběh předkládá čtenáři nebo posluchači virtuální svět obydlený nejen lidskou činností, ale i záměrem touhy, emoce, vnímání, vůle a pocitů. Vychovatel/učitel by měl (umět) vytvořit vhodné podmínky ve vzdělávacím prostředí, které jsou optimální pro usnadnění růstu a rozvoje žáků jako morálních bytostí. (Bai, Cohen, 2014)

1.11 Co a jak číst dětem v předškolním věku

Pro nejmenší děti se používají ke čtení a prohlížení leporela (skládací kniha s mnoha obrázky a minimálním množstvím textu). Nadále to jsou například různé hádanky, říkadla, jednoduché básničky nebo zvířecí pohádky.

„Typologie knih pro předškolní vzdělávání podle V. Gebhartové.

- 1) publikace s obrázky, ale bez textu (např. leporela, knížky na prohlížení)
- 2) publikace pro estetické dovednosti (omalovánky, vystřihovánky)
- 3) publikace s malým množstvím doprovodného textu (též leporela)
- 4) knížky kde je podíl textu i obrázků vyvážený“ (Gebhartová in Chaloupka, 1982, s. 118)

V mateřské škole se literární chvílky projevují různě. Někdy je to individuálně, kdy si děti během ranních činností po příchodu do školky samy vezmou nějaké knížky

a spontánně si je prohlíží. Občas třeba poprosí i paní učitelku, aby jim něco přečetla. Určitě každodenní literární chvilkou je pohádka, divadlo nebo vyprávění při řízené činnosti. Další setkání dětí s literaturou je pak případný poslech pohádky při odpočinku po obědě.

2 Osobnost dítěte předškolního věku

Toto období patří mezi nejdůležitější, protože všechno, co se teď dítě naučí, bude využívat po celý svůj život. A nejsou to jenom základní potřeby jako jíst, spát a vykonávat sexuální potřebu, ale také další schopnosti jako číst, psát, mluvit, které ovládá z celého živého světa pouze člověk.

„Předškolní dítě je ve vývoji inteligence a tvořivosti. Zdokonaluje se zde schopnost zacházení se symboly. Předškolák pochopí princip počítání, naučí se aktivně užívat tisíce slov (dalším tisícům rozumět), ve hře projevuje bohatou fantazii, suverénně kreslí a miluje pohádky.“ (Říčan, 2009, s. 275)

2.1 Kognitivní vývoj

V období mezi 3. a 6. rokem života dítěte se vyvíjí nejvíce funkcí a smyslů. Je důležité nejen pro rodiče, ale i pro učitelku mateřské školy znát, jak dítě správně vést k poznávání a objevování světa. Odbornicí vývojové psychologie, která se tímto zabývá, je například Marie Vágnerová, která vývoj předškolního dítěte popisuje následovně.

„V tomto věku je poznávání zaměřeno na nejbližší svět a pravidla, která v něm platí. Způsoby a typické znaky, jakými dítě uvažuje, se dají shrnout do několika bodů, podle různých kritérií.

Prvním je způsob, jakým dítě nazírá svět, jak a jaké informace si vybírá:

- 1) centrace - děti berou v úvahu jenom jeden aspekt, většinou je to ten nejvíce nápadný, přestože to nemusí být ten nejpodstatnější
- 2) egocentrismus - je to tendence zkreslování úsudků na základě vlastního postoje, chybí představa o možné pluralitě názorů
- 3) fenomenismus - důraz na určitou podobu světa, pro dítě je důležité, jak se mu situace jeví
- 4) prezentismus - je to aktuální podoba světa, která souvisí s fenomenismem, subjektivní jistota - je to opravdu tak, protože to dítě tak vidí“ (Vágnerová, 2005, s. 175)

„Druhý je způsob, jakým tyto informace zpracovává, a jak svá zjištění interpretuje:

- 1) Magičnost - je to tendence, kdy si dítě při interpretaci dění ve skutečném světě pomáhá fantazií, pro předškolní děti rozdíl mezi fantazií a skutečností není velký
- 2) animismus, reps. antropomorfismus - připisování lidských vlastností neživým objektům
- 3) arteficialismus - způsob výkladu vzniku okolního světa
- 4) absolutismus - přesvědčení o tom, že každé poznání musí mít definitivní a jednoznačnou platnost - je to projev dětské potřeby jistoty“ (Vágnerová, 2005, s. 175)

Ke kognitivnímu vývoji se vyjadřuje i PhDr. Špaňhelová a uvádí pěkný příklad dětského myšlení. „Kolem čtyř let života dítěte se dostává jeho inteligence na vyšší úroveň – na úroveň názorného myšlení. Dítě dělá závěry o věcech na základě názoru, vnímání a představování. Například pokud má dítě před sebou dvě stejné skleničky, ve kterých má stejný počet korálků, souhlasí s námi, že počet korálků je v obou skleničkách stejný. Pokud uděláme výměnu – jednu skleničku vyměníme za širší a vysypeme do ní stejný počet korálků, dítě – i když vědělo, že počet byl v původní skleničce stejný, usuzuje, že teď je v široké skleničce korálků méně. Když si je totiž dá vedle sebe, „jasně vidí, že široká sklenička má nižší hladinu korálků“. Toto myšlení dítěte je naprosto v pořádku pro jeho vývoj v předškolním období.“ (Špaňhelová, 2004, s. 30)

„U předškolního dítěte je typické, že nejdříve dospělým lidem přirozeně tyká. Je na to zvyklé z domácího prostředí. Teprve v posledním roce tohoto období (tedy mezi 5. - 6. rokem) se dítě učí lidem vykat. Je to především vlivem vzoru – matka nebo jiný dospělý mu to řekne a zdůvodní – a také díky nápodobě: dítě začíná vnímat, že rodiče nebo jiní jemu blízcí lidé si s druhými vykají nebo tykají. Mnohé děti se na to i rodičů zeptají, aby si situaci ujasnily.“ (Špaňhelová, 2004, s. 31)

2.2 Vývoj řeči

„Jazyk (řeč) je druh komunikace sestávající ze souboru zvuků, slov, významů a pravidel pro jejich kombinování.“ (Kasin, 2012, s. 263)

V období předškolního věku tj. od 3 do 6 let, má na začátku dítě už slovní zásobu, kterou dokáže obstojně používat. Už to není jen o dorozumění se, že dítě něco potřebuje, ale už je to krátké vyprávění a sdělení.

Zde už dítě prošlo fázemi broukání a žvatlání, obdobími opakování slov a porozumění řeči. Ze začátku předškolního období je důležité stádium logických pojmů, začíná užívat zde aktivní i pasivní slovník. Postupně se verbální komunikace zdokonaluje jak v obsahové, tak formální stránce. Komunikaci dítěte už neovlivňují jenom rodiče (rodinní příbuzní), ale také vrstevníci ve školce, kamarádi, učitelky. Svůj podíl na vlivu mohou mít i média (televize, rádio). V jazyce (řeči) dítěte se objevují i slovní výrazy jako příslovce, předložky a spojky. Od 4 let děti používají jednoduché souvětí a budoucí čas, později i čas minulý. (Vágnerová, 2005)

"Pravá řeč se vyskytuje ve 4. roce života, kdy se řídí takřka všemi pravidly, která připomínají projev dospělého." (Kasin, 2012, s. 267)

2.3 Dětská kresba

Kresba je funkcí neverbální. Její obrázky mají symbolický (určitý) význam. Dítě kreslí vše, jak to vidí a chápe. Ve třech letech už dítě dokáže kresbou zobrazit něco konkrétního (např. princeznu, auto) co už zná. (Piaget, Inhelderová, 2007)

V tomto období kresby se objevuje hlavně kresba lidské postavy, takzvaný hlavonožec. U dětí okolo tří let je to postava chudá. Objevuje se hlava a tělo dohromady, a 4 čáry, které představují ruce a nohy. Jsou to hlavní znaky, které si dítě uvědomuje. V pozdějším věku (4 – 5/6 let) se přidávají k celé postavě i detailnější znaky jako jsou v obličejí oči, uši, pusa, nos a vlasy. Na těle to jsou pak prsty na ruce. (Vágnerová, 2005)

PRAKTICKÁ ČÁST

3 Vliv pohádky na dětskou psychiku

3.1 Výzkum

Vliv pohádky na dětskou psychiku budu ověřovat pomocí výzkumu, který jsem prováděla v mateřských školách.

Základní otázky výzkumu jsou:

- Ovlivňuje pohádka chování dětí?
- Jsou děti v MŠ schopny pochopit poslání obsažené v pohádce?
- Dokážou děti pohádku, kterou slyšely poprvé v sobě uchovat delší dobu?
- Nalezneme rozdíl mezi jednotlivými mateřskými školami?

Cílem výzkumu je zjistit, jaký vliv mají pohádky na chování dětí. Mezi další cíle patří zjistit, zda jsou děti schopny pochopit poslání/poučení, které se v pohádkách nachází. A pak také, zda toto poučení v sobě uchovají po delší dobu.

Výzkumný soubor

Výzkum probíhal v říjnu a listopadu 2015. Jako výzkumný soubor pro spolupráci jsem oslovila děti v mateřských školách v Hradci Králové a Dobrušce. Pro svůj sběr dat jsem si zvolila 3 skupiny dětí v zastoupení chlapců i děvčat. Ve dvou skupinách se děti vzájemně znaly z každodenního pravidelného docházení do mateřské školy. Třetí skupinu tvořily děti, které se znaly jen z navštěvování zájmového kroužku, který probíhal jednou týdně v odpoledních hodinách. Každou skupinu tvořilo 5 dětí, celkem jsem tedy sledovala 15 dětí. Cílem bylo vybrat děti stejného věku 4-5 let, což mi umožní objektivní porovnávání výsledných zjištění.

Kritérií pro můj výběr dětí bylo několik. Jak jsem již výše uvedla, určující byl hlavně věk v rozmezí 4 až 5 let. Vybírala jsem si děvčata i chlapce, aby můj výzkum nebyl zkreslený jenom jedním pohlavím. Dále jsem si vybírala děti, které byly ve školce již brzy ráno, aby vznikl potřebný prostor na práci.

Metoda výzkumu

Pro sběr dat byla použita metoda rozhovoru, kterou považuji z hlediska věku za adekvátní a nejvíce využitelnou. Druhou doplňující metodou bylo pozorování.

Rozhovor

Rozhovor (interview) je metoda shromažďování dat o pedagogické realitě, která spočívá v bezprostřední verbální komunikaci výzkumného pracovníka a respondenta. Někdy se v podobném významu používá také obsahově širšího českého termínu *rozhovor*. Protože však ne každý rozhovor je interview, je používání pojmu interview přesnější a výstižnější. Anglický výraz *interview* je totiž složen ze dvou částí, kde *inter* znamená *mezi a view* znamená *názor* nebo *pohled*. (Chráska, 2007)

Podle toho, jak dalece je interview výzkumníkem řízeno, je možno rozlišit interview strukturované, nestrukturované a polostrukturované.

- **Strukturované interview**

Tazatel má připraveny konkrétní otázky a jejich pořadí. Nekomentuje rozhovor a odpovědi respondenta si zapisuje do poznámek. Tento rozhovor tak může připadat jako strojený.

- **Nestrukturované interview**

U tohoto typu rozhovoru tazatel ví, jaké informace potřebuje získat. Je ovšem na něm, v jakém pořadí informace získá. Může se také k otázkám vracet, vložit svůj komentář a podobně. Tento typ tak připomíná běžnou komunikaci mezi lidmi.

- **Polostrukturované interview**

Něco mezi dvěma výše uvedenými typy. Tazatel nabízí různé možnosti odpovědí, vždy si k nim ale nechá vysvětlit jejich výběr.

Podle počtu zúčastněných osob lze rozlišit rozhovor na individuální a skupinový. Pro skupinový rozhovor je vhodné mít 6 – 10 členů.

Pozorování

Pedagogické pozorování je definováno jako sledování smyslově vnímatelných jevů, zejména chování osob, průběhu dějů a další. I pozorování se rozděluje podle různých faktorů. Nejčastěji to bývá dělení na pozorování krátkodobé a dlouhodobé. Krátkodobé většinou netrvá déle než jednu vyučovací hodinu. Dlouhodobá můžou trvat týden, měsíc

ale i roky. Dělení podle toho, kdo provádí pozorování, lze rozlišit na sebezpozorování (introspekce) a pozorování jiných (extrospekce). (Chráska, 2007)

Dotazník

Dotazník je způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Kladené otázky se mohou vztahovat k jevům vnějším (např. názory učitelů), nebo jevům vnitřním (např. postoje, motivy, citové stavy). Samotný dotazník je koncipovaný z připravených otázek a dotazovaná osoba, tzv. respondent, odpovídá písemně. Stejný význam dotazníku má i slovo *anketa*. Dotazník obsahuje otázky otevřené nebo uzavřené. Otevřené otázky (nestrukturované) nabízejí respondentovi volnou odpověď. Jsou to otázky typu „Co si myslíte o...?“. U otázek uzavřených (strukturovaných) předkládá určitý výběr odpovědi. Výběrové otázky jsou typu např. pravidelně, často, občas, nikdy. (Chráska, 2007) Dotazník jsem použila při ověřování pozornosti a paměti dětí po poslechu pohádek. Použila jsem uzavřené otázky s možnostmi výběru odpovědi (obrázku) A, B nebo C.

3.2 Průběh výzkumu

Vybrala jsem si vždy jednu skupinu dětí, se kterou jsem svůj výzkum opakovala. Tedy 5 dětí z celkového počtu 15. Nejdříve jsem s dětmi navázala kontakt přivítáním a pak jim nabídla, že je seznámím s pohádkou, kterou možná ještě nikdy neslyšely. Děti souhlasily, a tak jsme si našli klidné místo ve třídě, všichni jsme se pohodlně usadili a já začala vyprávět první pohádku. Po dokončení vyprávění mi děti zopakovaly v bodech, co se v pohádce odehrávalo. Poté jsem je nechala na chvíli odejít, aby si mohly hrát s ostatními dětmi, a já si mezitím u hracího stolečku připravila obrázky, které se vztahovaly ke konkrétní pohádce. Aby nemohlo docházet ke vzájemnému názorovému ovlivňování dětí mezi sebou (dětí, které pohádku slyšely), volala jsem si je postupně za mnou ke stolečku jedno po druhém. Ukázala jsem jim tři obrázky, popsala, co každý obrázek znázorňuje, a děti pak požádala, aby vybraly ten, o kterém si myslí, že vystihuje vyprávěnou pohádku. Odpovědi jsem si zapisovala do tabulek. Následující den jsem skupinku dětí ve školce znovu navštívila, abych zjistila, co všechno si děti zapamatovaly. Odpovědi jsem si opět zapisovala a výsledky porovnávala s předchozími. A protože cílem byla snaha o aplikaci mravního poučení, snažili jsme se s dětmi najít toto poučení na nějaké konkrétní situaci, která ve školce

nastala, nebo si je předvést scénkou. Stejným způsobem jsem pak opakovala postup i u druhé a třetí pohádky, aby děti neslyšely pohádku s mravním poučením jenom jednu.

1) Průzkum v MŠ Kampanova

Zde můj výzkum začínal. Přišla jsem do této mateřské školy „na jistotu“, protože jsem v jedné z jejich tříd absolvovala téměř celou praxi mého pedagogického studia. Cítila jsem se tu moc dobře. Všechny děti jsem už znala, proto jsem dokázala předem odhadnout, se kterými se mi bude dobře pracovat.

2) Průzkum v MŠ Za Univerzitou

V mateřské škole Za Univerzitou probíhala praktická část mé bakalářské práce obdobně. Přijela jsem už časné ráno v době zahájení denního provozu školky, abych se mohla dětem co nejvíce věnovat. Ve vybrané třídě, kde jsem výzkum prováděla, bylo umístěno jen 14 dětí, včetně Filipa, integrovaného žáka s poruchou autistického spektra. Zpočátku jsem chtěla zaměřit svůj cíl i na Filipka, abych si ověřila, zda ho pohádka s ponaučením nějak ovlivní. Ale velmi brzy se ukázalo, že s ním spolupráce nebude možná, měl totiž k málo známým lidem nedůvěru a nechtěl se ke mně přiblížit. Vzhledem k tomu, že je ve třídě menší počet dětí, byl jejich výběr pro můj výzkum oproti ostatním školám podstatně omezen. I méně prostoru ve třídě představovalo jisté omezení, a tak jsme s dětmi nakonec využili malý plastový domeček, kam jsme se společně uchýlili.

3) Průzkum v kroužku DDM

Tady proběhl můj výzkum trochu jinak. Děti se zde sešly po týdnu na hudebně-pohybovém kroužku, tzv. Muzikantské školičce. V této skupině probíhal výzkum 7 týdnů, protože jeden týden jsem přečetla pohádku, a až další týden jsme si o ní zpětně povídali. Ubylo mi starostí s výběrem dětí i jejich docházkou, protože kroužek navštěvovalo celkem pět dětí a přicházely všechny současně. Sedli jsme si ve třídě do kruhu na koberec a já začala vyprávět pohádky. Pak jsme se trochu rozptýlili hraním na flétnu a zpíváním. Na konci hodiny jsem si je postupně zvala ke svému pracovnímu stolu, posadila je vedle sebe a ukázala obrázky, z nichž měly vybrat ten správný k jednotlivým pohádkám. Rozdíl tady byl v časovém odstupu. Zatímco v klasických mateřských školách, kde výzkum probíhal, docházely děti každý všední den, a tudíž

jsem mohla hned následující den provádět svá pozorování, v kroužku DDM jsem se s dětmi setkávala jen jednou za týden.

Zde bych se chtěla na chvíli zamyslet nad rozdíly mateřských škol, se kterými jsem se při svém výzkumu mohla seznámit. První poznatelný rozdíl je v tom, že Mateřská škola Kampanova je školka v krajském městě. Je snadno dosažitelná, leží uprostřed města. Jejím zřizovatelem je město (magistrát), takže má lepší finanční podmínky pro různé vybavení, netradiční pomůcky i pro konání různých akcí. Dobruška je oproti Hradci Králové opravdu malé město. Je tam jenom jedna již zmiňovaná Mateřská škola Jana Ámose Komenského. I počet dětí se dost liší. Zatímco v Hradci Králové jsou třídy plně obsazeny počtem dětí (28), v Dobrušce to je kolem 22 dětí. Rozdíl bych našla i konkrétně ve vybavení jednotlivých tříd. V krajském městě, kde se vývoj techniky a různé novinky šíří rychleji, se už začal používat hit interaktivních tabulí, tabletů a počítačů pro děti. Je to samozřejmě v rámci výuky, kdy paní učitelka zapne počítač a buď společně v rámci řízené činnosti s ním pracuje, nebo individuálně zapne dítěti na počítači nějaký úkol, byť se jedná třeba o nějaké puzzle, skládačku nebo přiřazování obrázků k sobě. V Dobrušce jsem zatím takovéto elektronické pomůcky neviděla.

3.3 Výsledky výzkumu

V této části předkládám veškeré výsledky výzkumu na základě stanovených výzkumných otázek. Výsledky jsou zde rozebrány a popsány na jednotlivých využitých metodách. Výsledky všech dětí, které byly zapojeny do výzkumu, byly předloženy nejprve souhrnně, následně pak i jednotlivě, a to podle konkrétních mateřských škol.

Pro kvalitní zhodnocení výsledků je nutné odpovědět si na otázky, které jsem si před výzkumem pokládala.

1. Ovlivňuje pohádka chování dětí?

Pro zjištění výsledků této výzkumné otázky byla použita metoda pozorování. Měla jsem prostor k pozorování dětí bezprostředně potom, co se s pohádkou seznámily. Cílem bylo zjistit, zda se sdělení pohádky odrazilo v běžných situacích. Důkazem pro tento cíl bylo mé pozorování konkrétních dětí, jak s informacemi z pohádek naloží. Hned prvním příkladem bylo slavení narozenin jednoho chlapce. Ten přinesl kamarádům do školy bonbóny. Paní učitelka nechala celé třídě prostor k oslavě hned po svačince. Martínek se postavil před děti s bonbony v ruce. Děti mu nejdříve společně i s paní učitelkou

zazpívaly narozeninovou písničku. Poté všichni jednotlivě přicházeli podat Martínkovi ruku a poblahopřát mu. On jim na oplátku nabídl ze sáčku bonbon. V půlce řady všech dětí se ozvala Elenka (jedno z dětí, které poslouchalo ode mě pohádky a spolupracovalo na výzkumu), a křičela na mě, že Martínek není lakomý jako Jonáš. Druhý případ, kdy děti samy aplikovaly teorii do praxe, se odehrál díky pohádce O skřítkovi Neposluchovi. Některé krabice s hračkami mají paní učitelky uloženy trochu výše ve skříňkách kvůli prostoru. Je stanoveným pravidlem z důvodu bezpečnosti, že když si děti chtějí hrát s těmito hračkami, poprosí paní učitelku, aby jim je podala. Avšak Lukášek tentokrát neuposlechl. Věděl, kde se ony hračky nacházejí, a tak se rozhodl jít si pro ně sám. Jenže je jasné, jak to dopadlo. Krabice s hračkami byla mnohem vyš než jeho hlava. Přestože se mu podařilo krabici trochu povytáhnout, už nezabránil tomu, aby se nepřevážila a nespadla. Naštěstí Lukáška minula a obsah se rozsypal na zem. Paní učitelka se rozzlobila. Sice chápala, že se Lukášek snažil být samostatný, ale za jakou cenu. Dostal vynadáno, že neposlechl. Děti hned reagovaly, že ho prý navštívil ten zlobivý skřítek.

Z mého pozorování dětí jsem postřehla několik důležitých poznatků:

- Děti si dokážou zapamatovat to, co slyšely
- Děti si dokážou v sobě uchovat ponaučení
- Děti dokážou získanou informaci najít v konkrétní situaci
- Děti se dokážou podle ponaučení správně zachovat

2. Jsou děti v MŠ schopny pochopit posláni obsažené v pohádce?

Jestli děti pochopí posláni, které pohádka v sobě obsahovala, jsem ověřovala formou dotazníku. Děti měly vybrat správný obrázek, jenž zobrazoval obsah pohádky. V praxi jsem si ověřila, že to děti dokážou. Dokonce samy našly některé situace na běžných činnostech a dokázaly popsat, která pohádka jim o tom vyprávěla.

Jako první je zde přiložena tabulka se souhrnnými výsledky. Každý sloupec představuje jednu pohádku. Vycházela jsem z celkového počtu tří pohádek. Při výběru správného obrázku měly děti možnost vybírat ze tří obrázků. V každé pohádce byla při výběru obrázku, který se vztahoval k pohádce, správná odpověď A. Obrázek B byl vždy neutrální a obrázek C byl vždy úplně špatný. Děti nevěděly, že ke všem pohádkám

náleží správný obrázek A. Obrázky jsem měla popsané jen ve svých materiálech, takže jen já jsem věděla, který obrázek má jaké písmeno. V seznamu jsou napsány všechny děti, které výzkum absolvovaly. V každém řádku má pak dítě za správně zvolený obrázek přidělený bod. Pokud vybralo obrázek nesprávný nebo vybralo obrázky dva, nedostalo bod žádný. Poslední sloupec ukazuje celkové výsledky dětí z maximálního počtu.

Tab. 1 - Tabulka celkových výsledků dětí

	Pohádka Jonáš Správná odpověď A	Pohádka Bořík Správná odpověď A	Pohádka Skřítek Neposlucha Správná odpověď A	Počet bodů max. 3/3
Lukášek	1	1	1	3/3
Elenka	1	1	1	3/3
Matyáš	1	1	1	3/3
Míša	1	1	1	3/3
Amélka	1	1	1	3/3
Emička	1	1	1	3/3
Leonka	1	1	1	3/3
Terežka	1	1	1	3/3
Pavlíček	1	1	1	3/3
Adámek	0	1	1	2/3
Verunka	0	1	1	2/3
Zdeňulka	1	1	1	3/3
Míša	1	1	1	3/3
Sebík	1	1	1	3/3
Filípek	1	1	1	3/3

Zde činí celková úspěšnost všech dětí v součtu všech pohádek celkem 95%. Při rozdělení pohádek jednotlivě a i jejich výsledcích by byla úspěšnost následující: V první pohádce byly udělány jen 2 chyby, proto úspěšnost o trochu klesla na 86%. U druhé a třetí pohádky nikdo nechyboval, takže u obou vyšla úspěšnost 100%. U první pohádky děti ještě nevěděly, co je čeká. Ve dvou případech, kdy děti chybovaly, byla důvodem jejich nepozornost a nesoustředěnost na celou práci. U druhé a třetí pohádky se dotazník

opakoval stejným způsobem, takže už po přečtení pohádky děti věděly, co bude následovat. Pro jistotu jsem jim zase vysvětlila, že mají vybrat obrázek, který k pohádce patří.

V celkovém součtu 15 dětí byl poměr chlapců a děvčat téměř vyrovnaný. Činil 8 kluků a 7 holek. Je zajímavé, že v celém výzkumu chybovali jednou kluk a jednou holka. Pro malý počet se nedá objektivně posuzovat, jaké pohlaví v tomto věku je na tom inteligenčně a vývojově lépe. Avšak pro můj výzkum je dobré, že bylo zastoupeno každé pohlaví.

3. Dokážou si děti pohádku, kterou slyšely poprvé, zapamatovat?

Uchování pohádky ve své paměti jsem u dětí zjišťovala pomocí rozhovoru. Nejlepší možnost ověření jsem získávala ve skupině dětí Muzikantské školičky. Tam jsem já děti viděla, a i ony samy sebe vzájemně až po týdnů, takže si o pohádce neměly s kým povídat. Z výsledků výzkumu je jasné, že si to prostě dokázaly zapamatovat.

I tady jsem si metodou rozhovoru ověřila, že děti si nejen dokážou zapamatovat, o čem pohádka byla, ale také si uchovat v paměti to, co přinášela za ponaučení. Společně jsem si o tom s dětmi popovídala. Samozřejmě, že ne všechny děti si pamatovaly pohádku slovo od slova. A každý si ji pamatoval trochu jinak. Podstatné je ale to, že všichni znali základní informace, které si měli zapamatovat, a tak si to dobré sebou odnesli. Každý mi pověděl, co mu nejvíce utkvělo v paměti, jak pohádka začínala a především si všichni zapamatovali, k čemu jim ponaučení slouží.

Děti si pamatovaly, že pohádky měly vždy dobrý konec. Věděly přesně, že jeden hlavní hrdina Jonáš už nebyl lakomý, Skřítek Neposlucha zmizel a nezpůsobil to, že děti neposlouchaly a zlobily, a Bořík se začal dělit o hračky a hrát si s ostatními dětmi. Jednotlivě děti jména trochu přeházely, ale když jsme si povídali všichni společně, tak děti přišly na to, jak se děj pohádek odvíjel správně.

Po tom, co jsem věděla, že děti pohádku znají, jsem je pozorovala i v prostředí jejich mateřské školy. Zaměřila jsem se na to, zda si děti o mých pohádkách vypráví třeba i mezi sebou, protože všechny děti ze třídy tyto pohádky neslyšely.

4. Nalezneme rozdíl v úrovni pochopení obsahu pohádky mezi jednotlivými školkami?

Tab. 2 – Výsledky dětí z Mateřské školy Kampanova

	Pohádka Jonáš Správná odpověď A	Pohádka Bořík Správná odpověď A	Pohádka Skřítek Neposlucha Správná odpověď A	Počet bodů max. 3/3
Lukášek	1	1	1	3/3
Elenka	1	1	1	3/3
Matyáš	1	1	1	3/3
Míša	1	1	1	3/3
Amélka	1	1	1	3/3

Zde byly všechny děti 100% úspěšné. Všechny dokázaly vybrat ke všem pohádkám správné odpovědi. Nikdo z nich neudělal v žádné pohádce chybu. Líbilo se mi, že tahle skupina dětí brala tento úkol velmi zodpovědně. Celou dobu se poctivě soustředily.

Tab. 3 – Výsledky dětí z Mateřské školy Jana Ámose Komenského

	Pohádka Jonáš Správná odpověď A	Pohádka Bořík Správná odpověď A	Pohádka Skřítek Neposlucha Správná odpověď A	Počet bodů max. 3/3
Emička	1	1	1	3/3
Leonka	1	1	1	3/3
Terezka	1	1	1	3/3
Pavlíček	1	1	1	3/3
Adámek	0	1	1	2/3

V této školce byla úspěšnost dětí 94%. Ze všech dětí pouze Adámek odpověděl u jedné pohádky špatně. Hned u té první o Jonášovi. Myslím, že tahle pohádka Adámka moc nezaujala. Řekla bych, že pro něj pohádka svým obsahem a tématem o lakomství byla příliš jednoduchá. Úkol s tím spojený nebyl náročný, a tak ho trochu odbyl a nesoustředil se, jak by měl. Protože jinak je to chlapec šikovný, baví ho hlavně různé skládačky, puzzle a jiné spíše logické hry.

Tab. 4 – Výsledky dětí z Muzikantské školičky DDM

	Pohádka Jonáš Správná odpověď A	Pohádka Bořík Správná odpověď A	Pohádka Skřítek Neposlucha Správná odpověď A	Počet bodů max. 3/3
Verunka	0	1	1	2/3
Zdeňulka	1	1	1	3/3
Míša	1	1	1	3/3
Sebík	1	1	1	3/3
Filípek	1	1	1	3/3

I tady měly děti úspěšnost 94%. Opět se tu vyskytla jenom jedna jediná chyba. Tentokrát chybovala holčička, a také hned u první pohádky. Věřím, že by Verunka normálně nechybovala. Je to velmi šikovná holčička, které se rodiče hodně věnují, přestože má doma ještě jednoho mladšího brášku a sestřička měla přijít na svět každou chvíli. Verunka nechodila do běžné mateřské školy. Maminka byla na mateřské dovolené, a tak se oběma dětem věnovala ona. Četla jim pohádky, dělali spolu různé obrázky, cvičení. Zkrátka ji vzdělávala maminka sama doma s tím, že Verunka nastoupí do mateřské školy až poslední rok před začátkem školní docházky. V době, kdy jsem s ní výzkum prováděla, se jí právě narodil druhý sourozenec. Prožívala obrovské nadšení a velmi se těšila, až ho půjde druhý den do porodnice navštívit. Celou dobu, co jsme si povídaly o pohádkách, nemluvila o ničem jiném, než narozené sestřičce. Poskakovala, stále se usmívala a nedávala pozor, co se kolem ní děje. Když jsem s ní pak dělala dotazník, kde měla vybrat správný obrázek, vybrala dva podobné a okomentovala je tím, že neví který vybrat, protože si moc nepamatuje, jakou pohádku vlastně poslouchala a co se z ní dozvěděla.

Porovnání všech tří mateřských škol

Nejlepšími výsledky se prokázaly děti z Mateřské školy Kampanova. Zde nikdo při výzkumu nechyboval. Děti jsem dobře znala, protože jsem v průběhu mého pedagogického studia byla v této mateřské škole 3krát na praxi a konkrétně i ve třídě, kde jsem výzkum prováděla. Velmi jsem si tuto MŠ oblíbila. Věděla jsem, že zde můj výzkum proběhne hladce. Děti se vídaly každý den, byla to jedna velká parta a i paní

učitelky o nich tvrdily, že je to zase po dlouhé době třída, se kterou se budou loučit těžko. Děti z dalších dvou školek chybovaly pouze jednou. Je pravdou, že děti z Muzikantské školičky byly z různých školek z Hradce Králové a okolních vesnic. Nejenže se tak dobře vzájemně nepoznaly, ale měly ztížené podmínky i tím, že jsme si mohli pohádky vypravovat a opakovat je až po celém týdnu, kdežto do ostatních školek jsem za dětmi mohla přijít hned následující den. Přestože děti z Kampanovy školky zpracovaly úkoly bez chyby, myslím si, že i ostatní děti jsou šikovné a jsou všechny na stejné úrovni. Navštěvují školky s dobrými výsledky ve výchovně vzdělávací oblasti, které se řídí rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání. Nemohu proto říct, že by v některé školce byly děti méně nadané a měly méně znalostí, než v ostatních. Vzdělávání se jen liší ve formě, kterou paní učitelky používají. Některé se zaměřují více na tematické hry a pohádky, jiné zase na další netradiční způsoby výchovně vzdělávací práce. V některých školkách jsou zřízena ranní centra, kde se v jednotlivých třídách dětem nabízí vždy odlišné činnosti související s určitými tématy v průběhu celého týdne. Jinde se zase zaměřují na jedno téma pouze jeden den a poté si obsah opakují. Záleží na celkovém charakteru mateřské školy, na jejích podmínkách, na zvolené koncepci a spoustě dalších faktorů. V neposlední řadě také na přístupu pedagogů ke svému povolání – poslání.

3.4 Diskuze

Se všemi dětmi se mi dobře pracovalo. Všechny jsem znala delší dobu, a tak pro mě byl výzkum snazší. Děti byly moc šikovné a aktivní. Několikrát mi samy usnadnily práci svojí bystrostí. Byly vnímavé, protože situace, které v pohádkách nastávaly, dokázaly samy najít i ve školce, upozornit na ně a říct, co se vlastně stalo a v které pohádce se o nich mluvilo. Všimla jsem si i toho, že děti, které se výzkumu neúčastnily, zajímalo, co se vlastně dělo. Tím spíše bylo větším přínosem, že děti, které výzkumem prošly, se podělily o zážitky a zkušenosti se svými kamarády. Neprobíhalo to na oficiální rovině, že by paní učitelka dala prostor, aby si o pohádkách děti vyprávěly před celou třídou. Ale děti z vybraných skupin přirozeně navazovaly kontakt s ostatními kamarády, a tak se pohádky postupně šířily po celé třídy. A tajné vyprávění o pohádkách mezi sebou při ranních hrách bylo pro ně velmi zábavné.

Ověřila jsem si, že děti jsou schopné pochopit posláni obsažené v pohádce. Bylo to díky tomu, že pohádky byly přímo určeny pro tuto věkovou kategorii a byly napsány jednoduchou formou. Vybrané pohádky by mohly být pro děti také náročnější, aby vše nebylo tak snadno rozpoznatelné. Stačilo by dát věty do větších souvětí. Děti by se musely více soustředit, aby jim porozuměly, aby je vyslechly celé a byly schopné si jejich obsah zapamatovat. Ještě těžší variantou by bylo použití několika zastaralých výrazů, které se už dnes nepoužívají. Tímto způsobem by se dala napsat i celá pohádka. Místo spisovné češtiny by se použila staročeština. Ještě i dnes se v některých knihách s pohádkami s touto podobou setkáváme.

Jak víme, děti jsou ovlivněny spoustou různých faktorů. Nejsou to jenom rodiče a domácí prostředí, ve kterém vyrůstají, ale také místa, která navštěvují. Pro děti je v mateřské škole připraveno mnoho úkolů a vzdělávacích činností formou témat z různých pohádek. Na každé téma, se kterým se děti seznamují a které se s nimi probírá, lze vymyslet nějaký pohádkový příběh. Pohádkový příběh má vždy dobrý konec a nějakého hrdinu, se kterým se dítě ztotožňuje. Má pak pocit, že příběh prožilo samo a lépe chápe jednotlivé souvislosti, které se v příběhu odehrávaly. Pohádka je jedním z velkých pomocníků, kteří dětem pomáhají poznávat prostředí, ve kterém žijí. Pomáhají jim objasňovat mnoho situací a jevů, které se v jejich běžném životě odehrávají. Mnoho pohádkových příběhů si pak děti často hrají znovu samy. Například formou divadla, kdy si zkouší různé role a mají příležitost skrze ně vidět a chápat věci z různých úhlů pohledu.

Pohádky mají prokazatelně dobrý vliv na děti v případě, když mají dobrý konec, jak už jsem zmiňovala v teoretické části. Takových pohádek je v dnešní době po celém světě mnoho. A dají se i celkem snadno vymyslet. Ne vždy tomu ale tak bylo. Dříve měly pohádky spíše zastrašující charakter, aby děti věděly, co se může stát, když nebudou poslouchat. Jako příklad bych mohla uvést Erbenovu Polednici, povídku z básnické sbírky Kytice, která poukazuje na to, že dítě neposlouchá a pokud poslouchat nezačne, postraší a odvede si ho zlá polednice (strašidlo). Já jsem také napsala pohádku o poslouchání rodičů či učitele, pro děti však v mírné a jemné verzi. I v Erbenově Polednici nacházíme pro děti ponaučení, ale drastickým způsobem. Strašení dětí by se podle mě zde minulo účinkem a způsobilo by spíše velké potíže. Děti by se třeba bály samy ve tmě v pokojíčku usínat, mohly by mít děsivé sny a vedlo by je to spíše

k většímu neklidu. Naše dnešní pohádky jsou proto už roztomilejší a hodnější na děti, protože chceme, aby si dítě odneslo ponaučení zmíněné reálnou a hravou formou.

Mým cílem také bylo zjistit, zda si děti pohádku a ponaučení dokážou zapamatovat. To se týká hlavně tématu paměti, ale i celkového citového rozpoložení, v jakém se v danou chvíli nachází jejich osobnost. Součástí psychologie osobnosti je právě paměť. Je to psychická funkce, schopnost organismu přijmout, uchovávat, zpracovávat přechodné vjemy a informace, a to i po odeznění vyvolávajících podnětů. (Říčan, 2009). Paměť se také dělí podle doby uchování informace na krátkodobou a dlouhodobou. Krátkodobá paměť uchovává sdělení přibližně 15 – 30 sekund (Plháková, 2004).

Při mém výzkumu si v krátkodobé paměti všechny děti zapamatovaly vždy v konkrétní dobu jednu pohádku. K zapamatování potřebných informací také pomohly tři body efektů. Těmi jsou: efekt novosti, efekt primárnosti a efekt délky slov. První, efekt novosti spočívá v tom, že si pamatujeme věci (informace), které jsou pro nás ještě nové, čerstvé. Například věci na konci seznamu. V našem případě je to právě dobrý konec pohádky, tedy jak příběh skončil. Druhý, efekt primárnosti nám pomáhá pamatovat si zase věci, které byly tentokrát na začátku seznamu, díky postupnému přeložení informace do dlouhodobé paměti. Nebo opět v našem případě začátek pohádky, jak příběh začal a o kom je. Poslední, efekt délky slov, je nápomocný při zapamatování si slov. Kratších slov si zapamatujeme více, protože ta delší slova nám zabírají v paměti více místa. V našem případě to znamená, že i děti si lépe pamatují slova, která jsou krátká a která znají. Nemusí se pak soustředit tolik na obsah slov - co jednotlivá slova znamenají, ale na to, aby si jich o dané pohádce co nejvíce zapamatovaly. V našem případě pohádka netrvala dlouho, a hned po jejím konci jsme si s dětmi společně pohádku zopakovali. Tímto jsme získali ověření krátkodobé paměti. Já jsem se však zaměřila i na paměť dlouhodobou. Než se informace z krátkodobé paměti dostane a uloží do paměti dlouhodobé, je to proces, který trvá přibližně 30 minut. Po uplynutí této doby se pak jedná o paměť dlouhodobou. Dlouhodobá paměť je také spojena s fázemi celé paměti, protože záleží, jak člověk, v našem případě děti, s určitými informacemi naloží a jak je použije. První fází paměti je vstípení. Konkrétně je to uchopení (přijmutí) informace. Základem je, že si děti pohádku poslechly. Druhou fází je udržení konkrétní informace (či více informací). Udržení znamená, že si děti byly schopny zapamatovat určité prvky z celé pohádky. Poslední fází je reprodukce. Její definice je udržení

konkrétních informací (či více informací). (Plháková, 2004). Zde je to už aplikování teorie do praxe. Děti si nejdříve poslechly pohádku a zapamatovaly si nějaké konkrétní prvky, které pro ně byly nejvíce výrazné. Nejdůležitější je pak fáze reprodukce. Je snadné si nějakou informaci zapamatovat, ale mnohem těžší je si ji zpětně vybavit a použít ve vhodné situaci. Zde děti ale obstály na výbornou. Nejen že byly schopny si pohádku zapamatovat, a po týdnu si ji opět vybavit a povídat o ní, ale také ji v několika případech dokázaly aplikovat na situaci.

Výčet prvků/bodů, které si děti z pohádky zapamatovaly:

1) Dobrý konec

Děti se nemusely trápit tím, jak příběh skončí nebo se strachovat, že dopadl špatně (zde právě efekt novosti).

2) Jména

Některá jména byla pro děti snadno zapamatovatelná, protože byla jednoduchá, přesto si děti nezapamatovaly jméno Bořík. Podle mě proto, že většina dětí ještě neuměla pořádně vyslovit ř, jiné jméno věděly podle jeho originality (Neposlucha). (Zde efekt primárnosti, začátek se jmény - hrdiny).

3) Děj

Byl jednoduchý a krátký, a tak byl pro děti snáze zapamatovatelný (zde efekt délky slov, v pohádkách použité termíny, kterým děti rozuměly, nebyly pro ně náročné a mohly si jich v paměti uchovat mnohem více), proto byly děti schopny převyprávět pohádky téměř celé.

Metody/způsoby/vlivy, kterými lze dále rozvíjet psychiku dětí:

Těchto vlivů je celá řada. Některé působí méně, některé více intenzivně. Záleží na tom, které vlivy působí na dítě pravidelně a ono se jimi nechá ovlivňovat, a které působí jen příležitostně. Mezi hlavní vlivy patří:

1) Hra

Hra je definována jako spontánní činnost, kterou dělá dítě dobrovolně. Pomocí hry se dítě naučí nejvíce věcí, protože není do ničeho nuceno. (Průcha, Walterová, Mareš, 2008). Přes hry se dají také vyřešit různé konflikty nebo probrat vážnější témata. Hrou

se dá také trénovat paměť, pomocí různých logických her a cvičení. Díky nim, se tak dítě učí zábavnou formou, aniž by vědělo, že se vlastně učí.

2) Vrstevnické vlivy

Vrstevnickými vlivy se má na mysli vliv na dítě dítětem ve stejném věku. Jsou to třeba kamarádi v mateřské škole nebo děti maminčiných kamarádek. Věkově stejné děti si nejvíce vzájemně rozumí. Jsou na stejné úrovni, vzájemně se doplňují a obohacují různými podněty.

3) Spolupráce s rodinou

Spoluprací s rodinou se nemyslí jenom rodiče a sourozenci, se kterými je dítě každý den. Myslí se tím i prarodiče, tety, strejdové, u kterých je dítě třeba na víkend, na prázdniny, nebo jen na odpoledne na hlídání. I oni ovlivňují psychiku dítěte různými způsoby, protože i oni si s dítětem hrají (ať je to třeba schovávaná, pexeso nebo jiná vymyšlená hra dospělými) a učí ho nové věci.

4) Mateřská škola

I mateřská škola hodně přispívá k rozvoji dítěte. Zde tráví dítě z celého dne nejvíce času. Tady si doplňuje informace hlavně od paní učitelky a ostatních dětí ke všem tématům, která už zná z domova a zde je právě rozvíjí. Neustále se učí nové a zároveň si opakuje dřívější poznatky. Rozvíjí svoji paměť různými písničkami, básničkami, říkankami, pohádkami, které ve školce zaznívají.

3.5 Doporučení pro praxi

Pohádky pro děti ve věku od 4 do 5 let byly přiměřené. Pohádkový děj byl pro ně jasný a srozumitelný. Všechny pohádky byly podány jednoduchou formou a byly určeny přesně dětem v předškolním věku. I celé sdělení pohádky pro ně bylo snadno pochopitelné, protože pohádky neobsahovaly žádné složité zápletky, které by musely těžko rozpoznávat. Sdělení dětem bylo vždy popsáno stručnými jednoduchými větami, aby jim všechny děti dobře rozuměly. Bylo hlavním cílem, aby děti pohádku a její celý obsah pochopily. A velmi důležité bylo, aby ho pochopily správně. Kdyby byl obsah pohádky sdělený delšími a složitějšími souvětími, děti by konkrétnímu obsahu nemusely tak dobře porozumět. Některé děti by se musely více soustředit, aby udržely

pozornost a myšlenky po dobu celé věty, a tedy ji pochopily správně. Minimálně by stačilo, kdyby byly více používány zastaralé výrazy, které jsou pro pohádky dřívější doby velmi typické. Taková změna už postačí, aby děti i jednotlivým slovům špatně nebo vůbec nerozuměly. Bylo by to pro ně velice náročné, jelikož děti v dnešní době zastaralé výrazy téměř neznají. Děti by je považovaly za cizí slova či slova, u kterých si nedokážou vyložit význam. I nahrazení jazyka ve smyslu klasické češtiny za staročeštinu, kterým by pohádka byla napsána, by změnila celkový ráz i pochopení dané pohádky.

Konstrukce mých pohádek dětem vyhovovala. Na základě poznatků z praxe bych doporučila vymýšlet pohádky pro děti stejným způsobem. Nemyslím si, že jiný obsah nebo téma pohádky je hlavním problémem. V pohádkách jsou využitelná všechna témata, ať už zmíním téma rodiny, které je dětem asi nejbližší, roční období nebo třeba sport, případně jiná témata, se kterými se děti běžně setkávají. Pohádky byly pro ně přímo určené. Mým cílem nebylo zatížit je zbytečně těžkými příběhy. Chtěla jsem, aby jim dobře rozuměly a něco si z pohádek odnesly. Toho jsem docílila právě jednoduchostí a dějem, který se pokaždé odehrával ve známém prostředí, v prostředí běžné mateřské školy. Nebylo zapotřebí používat nadpřirozených jevů, v současné době pro pohádky velmi typických, aby pohádka děti zaujala.

Předkládaná doporučení pro konstrukci pohádek v bodech:

- Jednoduché zápletky
- Jasně formulace
- Stručný děj
- Dobrý konec
- Jednoduché a pochopitelné ponaučení
- Nenásilné
- Originální pojmenování postav
- Poutavé prostředí
- Vtip

Závěr

Při své práci jsem měla možnost o dětech, které se mého výzkumu zúčastnily, získat mnoho informací a zároveň sledovat jejich chování. Pozorovala jsem však také chování dětí, které do výzkumu nepatřily, a přesto o pohádkách a poučení věděly. Mým hlavním cílem bylo zjistit, jaký vliv mají pohádky na chování dětí. Podle výsledků výzkumu jsem dospěla ke zjištění, že pohádky jsou jedním z nejdůležitějších a nejpůsobivějších prostředků při utváření osobnosti dítěte. Záleží na tom, jaký typ pohádek, s jakým záměrem a jakým způsobem jsou dětem předneseny. Se svými pohádkami jsem dokázala, že děti jsou schopné najít v pohádce morální ponaučení, které v sobě pohádka skrývá. Dokonce jsem zjistila, že toto ponaučení děti dokážou i pochopit, což bylo mým dalším cílem. Dále mě při mém výzkumu zajímalo, zda děti ponaučení dokážou ve své paměti uchovat delší dobu. I tento cíl byl splněn, protože jak se ukázalo, děti mají paměť velmi dobrou. I po týdnu, či ještě delší době, kdy jsem se s dětmi neviděla, si dokázaly při našich rozhovorech o pohádkách vybavit téměř všechny podstatné informace, ba i drobné detaily. Avšak ten hlavní a pro mě nejdůležitější fakt spočívá v potvrzení, že dětem v paměti utkvěla i všechna ponaučení, která si z pohádek měly vzít. Všechny mé cíle se tím naplnily.

Seznam literatury

Tištěné zdroje

- LUŽÍK, R. (1994). *Pohádka a dětská duše*. Praha: Nakladatelství Václav Petr. ISBN
- ČEŇKOVÁ, J. a kolektiv (2006) *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál s. r.o. ISBN – 80-7367-095-X
- TOMAN, J. (1992). *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Ediční středisko PF JU České Budějovice. ISBN 80-7040-055-0
- STREIT J. (1992). *Proč děti potřebují pohádku*, Praha: Nakladatelství Baltazar. ISBN 80-900307-4-2
- PROPP V. J. (1999). *Morfologie pohádky a jiné studie*. Jinočany: Nakladatelství H&H. ISBN 80-86022-16-1
- ŠPAŇHELOVÁ I. (2004), *Dítě v předškolním období*. Praha: Mladá fronta, a. s. ISBN 80-204-1187-9
- ČERNOUŠEK M. (1990). *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros. ISBN 80-00-00060-1.
- BETTELHEIM B. (2000), *Za tajemstvím pohádek*. Praha: Lidové noviny. ISBN 80-7106-290-1
- HÜBSCHMANOVÁ M. (1973). *Romské pohádky*. Praha: Odeon. ISBN 01-110-73
- VÁGNEROVÁ M. (2005). *Vývojová psychologie – dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0956-8
- PIAGET J., INHELDEROVÁ B.(2007), *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, s. r. o., ISBN 978-80-7367-263-8
- TILLE V. (1966). *O lidových pohádkách*, Praha: Státní nakladatelství dětské knihy. ISBN

CHALOUPKA O. (1982). *Rozvoj dětského čtenářství*, Praha: Albatros. ISBN 13-824-82

ŠIKTANCOVÁ J. (1994) *Pohádky Boženy Němcové*. Praha: Knižní klub. ISBN 80-7176-101 X

ČERVENKA J. (1960). *O pohádkách: sborník statí a článků*, Praha: Státní nakladatelství dětské knihy. ISBN

ŘÍČAN P. (2009). *Psychologie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-560-8

PRŮCHA J. (2011). *Dětská řeč a komunikace*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3181-0

PRŮCHA J., WALTEROVÁ E., MAREŠ J. (2008). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-416-8

CHRÁSKA M., (2007). *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a. s. ISBN 978-8-247-169-4

KASIN S. (2012). *Psychologie*. Brno: CPress. ISBN 978-80-264-0074-5

LEE E., KEYES K., BITFOI A, (2014). *Mental health disparities between Roma and non-Roma children in Romania and Bulgaria*. BMC Psychiatry. United Kingdom ISSN:1471

BAI H., COHEN A. (2014) *Studies in Philosophy & Education*. Canada. ISSN: 0039-3746

Internetové zdroje

Národní ústav pro vzdělávání [online]. Praha, 2011 [cit. 2016-02-04]. Dostupné z: www.nuv.cz (http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_PV-2004.pdf)

Seznam příloh

- I. Příloha I. - Pohádka O Boříkovi + obrázky**
- II. Příloha II. – Pohádka O Jonášovi + obrázky**
- III. Příloha III. – Pohádka O skřítku Neposluchovi + obrázky**

Přílohy

Příloha I. - Pohádka O Boříkovi + obrázky

Do jedné třídy chodil jeden chlapeček jménem Bořík. Bořík byl jedináček, protože neměl žádné sourozence. On to nebyl vůbec špatný kluk, ale doma si neměl s kým hrát. Rodiče mu sice kupovali spoustu pěkných hraček a her, ale nemohl je s někým hrát. A tak byl Bořík zvyklý, že má všechny věci jenom pro sebe a hrává si s nimi sám. Když začal Bořík chodit do školky, bylo kolem něho najednou tolik dětí, že nevěděl, jak si s nimi má hrát. Když se mu líbila nějaká hračka, se kterou si hrál jiný chlapeček, tak mu ji hned sebral, aby si s ní mohl hrát jen on. Z počátku to dětem nevadilo, Bořík byl ve školce nový, tak ho tolerovaly. Jenže ani časem se to nezměnilo, Bořík bral dětem hračky stále častěji, a to už si děti s ním přestávaly hrát. Nakonec se s Boříkem nechtěl už nikdo ani kamarádit. Přestože byla plná školka dětí, Bořík byl pořád sám. Boříkovi začalo být smutno a nechtěl už do školky chodit. Doma mu rodiče vysvětlili, že když chce mít kamarády, tak jim nemůže brát hračky. Musí se jich nejprve zeptat, zda mu je půjčí, nebo jestli si může hrát s nimi. A pak se i on musí o svoje hračky dělit. Tak o tom Bořík přemýšlel a hned to další dny ve školce zkusil. Nejdříve se zeptal, jestli si hračku může půjčit. Pomalu si všechny děti začaly všimnout, že Bořík už hračky nebere, ale půjčuje si je jako ostatní. Jak si toho děti všimly, postupně si s ním zase hráli všichni. A tak tedy naučily děti i Boříka být kamarádem.

Obrázek A - správný

Obrázek B - nesprávný

Obrázek C - nesprávný

Příloha II. - Pohádka o Jonášovi + obrázky

Když byl Jonáš ještě malý kluk a chodil do školky jako vy, děti, měl jednu špatnou vlastnost. Byl lakomý. Ostatní děti ve třídě to o něm nevěděly, přišly na to náhodou. Ve školce panovalo pravidlo, že když měl někdo narozeniny nebo svátek, přinesl ostatním bonbony nebo nějakou drobnost a pěkně se rozdělil. Také Jonáš si od dětí vždycky nějaký kousek vzal. A takhle to šlo dál a dál, vystřídaly se i další děti, které oslavovaly a obdarovávaly děti i paní učitelky. Až jednoho dne měl narozeniny i Jonáš. Děti se těšily, že Jonášovi popřejí a budou mít zase nějaké malé dobroty. Jenomže jaké to bylo nemilé překvapení, když Jonáš nedonesl vůbec nic. Od rodičů sice dostal velkou čokoládu, a ještě se tím před dětmi chlubil, ale snědl ji sám. Pak se stalo ale něco, co zase překvapilo Jonáše. Když postupně při oslavách rozdávaly další děti dobroty, na Jonáše nikdy nezbylo. Nikdo se s ním nechtěl kamarádit, ani dělit o sladkosti. Jonáš se ptal dětí, proč i on nedostává jako dřív. A na to mu děti řekly, že byl lakomý a taky se s nimi nerozdělil, když měl sám nějakou dobrotu. Jonáš se najednou rozbrečel a bylo mu to všechno líto. A tak, když měl po čase Jonáš zase svátek, donesl kamarádům rovnou dvě velké čokolády, aby se omluvil, jaký dřív býval lakomý.

Obrázek A - správný

Obrázek B - nesprávný

Obrázek C - nesprávný

Příloha III. - Pohádka O skřítku Neposluchovi + obrázky

Dnes si povíme pohádku o zlém skřítku Neposluchovi. Skřítek Neposlucha se dozvěděl o jednom chlapečkovi Kryšpínovi, který odmlouval a neposlouchal ani maminku, ale ani paní učitelku. Kryšpín, když mu maminka třeba řekla, aby si uklidil hračky, tak odmlouval a hračky jenom naházel do krabice a tu strčil do kouta. A to se Kryšpínovi ještě začal objevovat skřítek Neposlucha, který mu našeptával ještě horší věci. A tak Kryšpín odmlouval a neposlouchal stále více a více. Takže se mu už i děti ve školce začaly vyhýbat, až si hrál skoro sám. Kryšpín ještě nebyl tak špatný, a tak se trápil. Když se ho maminka nebo paní učitelka ptaly, proč neposlouchá a odmlouvá, tak jim říkal, že za to nemůže on, ale zlý skřítek Neposlucha. Ten mu to všechno našeptává. Jenomže dospělí mu nevěřili. Zaslechla to však holčička Janička, která o tom řekla svým kamarádům a společně to řekli paní učitelce a dostali nápad. Děti se s Kryšpínem domluvily, že až mu bude zase Neposlucha našeptávat, aby zlobil, tak jim to řekne, a pomůžou mu přemoci toho zlého skřítku. Jednoho dne, když měly děti uklízet před obědem hračky, Kryšpín začal zase odmlouvat a neuklízet, a dětem řekl, že je u něho právě Neposlucha. A tak kamarádi udělali kolem Kryšpína kruh a podávali mu hračky, aby je hezky srovnal. Janička Kryšpínovi s uklízením pomáhala a najednou to Kryšpínovi šlo. Neposlucha zjistil, že už ho Kryšpín neposlouchá, ale naopak už neodmlouvá, poslouchá paní učitelku a uklízí. Když zkoušel Kryšpínovi znova a znovu našeptávat a nezabralo to, začal se Neposlucha vztekat a prskat, až nakonec zmizel. A od té doby, co byl Neposlucha pryč, byl Kryšpín skoro nejhodnější kluk ve školce. A to díky Janičce a kamarádům, kteří mu pomohli.

Obrázek A - správný

Obrázek B - nesprávný

Obrázek C - nesprávný

